

Egy elfeledett magyar hadvezér nyomában Lázár Balázs: *Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornagy katonai pályája*, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2013.

Nem túlzás azt állítani, hogy még a történelem iránt élénkebben érdeklődő magyar közvéleménynek sincs túl sok ismerete a Rákóczi-szabadságharc és az 1848/49-es szabadságharc közötti több emberöltő kiemelkedő magyar katonáiról, hadvezéreiről. Legfeljebb csak a Berlint huszáraival megsarcoló és a királyi trónt is „kipróbáló” Hadik Andrásról, vagy az amerikai függetlenségi háborúban kitűnt Kovács Mihályról tudnának valamit a bennfentesebbek – a felvilágosodás korának testőrköltőin kívül.

Ezt a hiányt pótolja Lázár Balázs *Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornagy katonai pályája* című kitűnő monográfiája. „Történetírásunk és az iskolai történelemtanítás számára évtizedeken keresztül elsősorban a függetlenségi harcok és a Bécs-ellenes felkelések jelentették a magyar múltat” – jegyzi meg a szerző, majd hozzáteszi: „Pedig a Habsburgok zászlai alatt is százezrek küzdöttek végig a dinasztia »örökösödési« háborúit, illetve kiválóan harcoltak a forradalmi Franciaország és Napóleon ellen.” Ez elmondható a szepességi, késmárki születésű Kray Pálról is, akinek egyik ősét, a Rákóczi fejedelemhez csatlakozó Kray Jakobot, Késmárk főjegyzőjét Siegbert Heister császári altábornagy 1709 decemberében kivégeztette.

Kray Pált olvasmányaimból jó ideig én sem ismertem; alakjával Andrzej Wajda *A légión* című filmjében találkoztam először: a lovon feszítő altábornagy közli a Mantovából kivonult franciáktól elválasztott és ez ellen tiltakozó lengyel légionistákkal, hogy sorsukról az erődrendszer parancsnokával, Foissac-Latour tábornokkal kötött kapitulációs egyezmény titkos záradéka döntött, azaz nem vonulhatnak el szabadon, hanem hadifoglyoknak tekintendők.

A késmárki evangélikus líceumot elvégző és Bécsben matematikát tanuló Kray Pál tizenkilenc évesen, 1754-ben lépett be önkéntesként a 31. magyar gyalogezredbe, s három és fél év múlva hadnaggyá nevezték ki. A hétéves háborúban kitűnően megállta a helyét. Ő volt az, aki 1760. július 20-án egy horvát rohamoszlop élén behatolt a megerődített sziléziai Glatzba, és a porosz várparancsnoktól, Göllnitz báró ezredes-

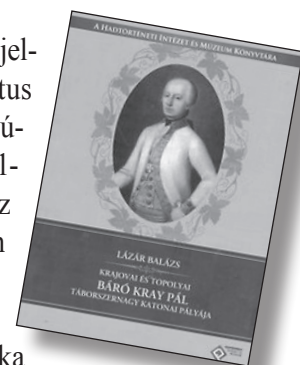
től átvette a város megadását jelképező kulcsot. Az 1760. augusztus 15-i liegnitzi vesztés csatájában súlyosan megsebesült, s csak 1761-ben tudta szolgálatát folytatni. Az érdemeiért várt és kért jutalom elmaradt. Csak rangvásárlással lehetett 1766 márciusában ezrede egyik századának parancsnoka.

(A rangvásárlást 1763 augusztusában kötött előnyös házassága tette lehetővé.)

A békeszolgálatban is nagyszerűen helytállt, kama-toztatni tudta hadmérnöki ismereteit. A Sáros megyében általa rendbehozott úttal és híddal hívta fel magára az Oroszországból hazatérő uralkodó, II. József császár figyelmét, aki 1783-ban soron kívül alezredessé léptette elő, s a 2. székely határőr-gyalogezred élére állította. Közismertségre a következő évben „a jó császár támogatását” hangoztató Horea és Cloșca által vezetett, s Zaránd és Hunyad megye magyar lakosságát alaposan megretkítő érchegységi román felkelés leverésével tett szert. Mivel nem volt a megtorlás híve, el tudta érni, hogy maguk az otthonukba visszakényszerített felkelők juttatták kezére korábban bálványozott vezéreiket: Horeát, Cloșcát és Crișant. A felkelés felszámolására némi késedelmeskedéssel utasítást adó II. József kiemelte Kray alezredes humanus eljárását az elfogott paraszttal szemben.

Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1786 márciusában átvehette az 1. oláh határőrezred parancsnokságát Orláton. Ennek élén vett részt az 1788-ban kitört és Oroszország szövetségében vívott osztrák–török háborúban, amelynek kiemelkedő eseménye a havasalföldi Krajova elfoglalása (1789 novemberében) és az Orsova felmentésére indult török sereg visszaverése volt. 1790 márciusában léptették elő tábornokká. Mindazonáltal a bő egy évvel később balkáni kereskedők által tett feljelentés, miszerint a háború alatt Kray tábornok emberei kirabolták őket, s ez ellen parancsnokuk semmit sem tett, sőt, maga is részt vett megsarcolásukban, kis híján derékba törte katonai pályáját. A hosszú ideig tartó vizsgálat ugyan – jogi értelemben – nem marasztalta el Kray Pált, de árnyékot vetett rá. (A kereskedők kárát a kincstár térítette meg.)

Mint „a kis háborúban” és az előőrsi szolgálatban jártas tábornokra egyszeriben szükség lett rá, miután 1792. április 20-án a párizsi Nemzeti Konvent hadat üzent Ausztriának. A Krayéhoz hasonló tapasztalattal rendelkező magyar tábornoktársával, Mészá-

ros Jánossal együtt a rajnai hadsereghez osztották be. Az első koalíciós háborúban, amelyben Nagy-Britannia és Poroszország is részt vett Ausztria oldalán, Németalföld megtartása volt a tét. A harcok első szakaszában Kray tábornok teljesítményét az alábbiakban foglalja össze monográfiájának írója: „Kray Pál vezérőrnagynak 1793 tavaszán addigi katonai karrierje legnehezebb feladatainak kellett megfelelnie. Az elővéd egyik csoportosítását vezetve a főseregtől elszigetelten, önállóan kellett helytállnia. A főerők előtt működő »szűrőként« általában az ő csapatai voltak legközelebb az ellenséghez, így Kraynak a koalíciós háború első évében tucatnyi kisebb-nagyobb ütközetben kellett részt vennie, és több ízben egyedül kellett elhárítania a túlerejű ellenség előrenyomulását. Az, hogy a nyomasztó ellenséges túlerő egyszer sem tudta megtörni, a tábornok hidegvéréről, határozottságáról, helyzetfelismeréséről és csapatai jó morális állapotáról tanúskodik.”

A fenti sorokban foglaltakkal jellemezhető Kray Pál működése az elkövetkező években is, noha sikerei révén nagyobb szerephez jutott a rajnai hadszíntéren. 1796 áprilisában a rendkívül tehetséges fiatal Károly főherceg, Ferenc császár öccse került a rajnai hadsereg élére, akivel Kray Pál már a németalföldi harcok idején kapcsolatban állt. Kray tábornok a hadjárat több csatájában, ütközetében kitüntette magát, a Jean-Baptiste Kléber tábornok ellen aratott kircheipi és uckerathi győzelmek pedig kifejezetten az ő javára írandók. 1796-os működését így méltatta a szállásmesteri törzsébe beosztott Leonhardt von Rotkirch und Panthen főhadnagy, majdani altábornagy: „Kray egy vérbeli katona volt. Ameddig tekintete elért, senki sem tudott nála célszerűbb intézkedéseket megtenni. Ösztönösen a legjobb döntést hozta, és a megfelelő pillanatot rögtön meg tudta ragadni. Az előre megfontolt tervek és elgondolások viszont nem tartoztak erősségei közé. Különösen vonzó megjelenés és ragyogó tulajdonságok nélkül ő tudta legjobban a csapatokat feltüzelni.”

Sikerei azonban túlzottan magabiztossá tették. Rossz helyzetfelismerése, felesleges kockázatvállalása miatt őt terhelte a felelősség a neuwiedi hídfőnél 1797. április 18-án elszenvedett katasztrófális vereségért. Emiatt hadbíróági vizsgálatot folytattak ellene. Azt is szemére vetették, hogy önhatalmúlag többször kapcsolatba lépett és fegyverszüneti tárgyalásokat kezdeményezett a franciákkal, akik egy alkalommal a halálos sebet kapott Marceau tábornok ápolását és

holttestének díszőrség kíséretében tett átadását az alábbi levélben köszönték meg 1796 szeptemberében: „Az egész hadsereg nagy érdeklődéssel figyelte az Ön nagylelkű magatartását Marceau tábornokkal kapcsolatban, és tiszteli a Tábornok urat és azt a nemzetet, melyhez tartozik.” A vizsgálatot lefolytatók azt gyanították, hogy a franciák tudatosan hivatkoztak a magyar nemzetre. A hadbíróóság tizennégy nap várfogságra ítélte Kray tábornokot, és áthelyezte Itáliába.

Az ítélet áthelyezésére vonatkozó része páratlan lehetőséget nyitott meg előtte. Az itáliai osztrák csapatok ideiglenes főparancsnokaként győzelmek sorozatát aratta a franciák fölött 1799 első hónapjaiban – még a Szuvorov tábornok vezette orosz segélyhadak megérkezése előtt. A régóta várt ezredtulajdonosságot érdemeiért megkapó Kray Pál legnagyobb itáliai teljesítménye Mantova erődrendszerének bevételé volt 1799. július 30-án – az ostromárok elkészítésétől számított nem egészen két hét alatt. (1796-ban Bonaparte ellen hét hónapig kitartott az osztrák helyőrség.) Ennek jelentőségét Lázár Balázs egy idézettel emeli ki: „Nem túlzás kijelenteni, hogy Mantova gyors visszafoglalása óriási meglepetést keltett világszerte. Napóleon Bonaparte vetette papírra az alábbiakat, mikor Egyiptomban hírért vette a szövetségeseik sikereinek Itáliában: »Okom van arra számítani, hogy Mantova kitart november végéig, én pedig remélem, hogy még október előtt hazaérkezem Európába.«”

1799 végére a franciák csaknem teljesen kiszorultak Itáliából. Kray Pál nevéből ettől kezdve elválaszthatatlan az „Itália megmentője” jelző. Egyik pillanatról a másikra támadt világhírre az apránként öntudatra ébredő magyar nemesség számára is támaszul szolgált. Csokonai Vitéz Mihály így írt a példaképpé emelkedett tábornok itáliai sikereiről:

*„Most, most, Múzsám! ha van benned annyi erő,
Most ragadj trombitát; s légy olyan vakmerő,
Hogy hőszi hangot adván gyenge szádnak
Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak.
Báró Krayt, – akit a megcsúfolt békesség
Bosszúállójának szült a vitéz Szepesség.
Ki magyar hazánkból ment Olaszországra,
Olaszországból a halhatatlanságra.”*

Kray elsősorban itáliai sikersorozatának köszönhetően, hogy 1800 februárjában az uralkodó a császári-királyi hadsereg németországi főparancsnokává nevezte ki. Ez azt jelentette, hogy a birodalmi csapatokkal is

ő rendelkezett. A Haditanács azonban megváltoztatta kinevezését: ideiglenes főparancsnokká nyilvánította, és mellérendelt egy, főként ellenlábasaiból álló hadművelleti bizottságot, amelynek tagjai egymás ellen is intrikáltak. Persze nem ez volt a fő oka annak a kudarcorozatnak, amelyet a Kray altábornagy által vezetett tekintélyes haderő 1800. április közepe és július közepe között elszenvedett. Az okok között Lázár Balázs két „személyes” tényezőt is megemlít: „Mint »self made man« viszonylag idős korban nézett szembe egy óriási feladattal. Korszerű vezérkar, kommunikációs és közlekedési eszközök híján egy XVIII. századi tábornoknak óriási fizikai és pszichés megterhelést jelentett egy 40–60 ezres hadsereg irányítása. (...) Kray ráadásul nem volt a személyes kedvence sem az uralkodónak, sem más befolyásos politikusnak – igaz: kénytelen-kelletlen végül elismerték érdemeit.” Jellemzésének kiegészítésül a történész az alábbiakat is hozzáfűzi: „Bár formális katonai képzésben nem részesült, rendelkezett egy egész magas műszaki iskolázottsággal. Ezenkívül erős humán műveltségnek is birtokában volt, melyet a színvonalas késmárki iskolában alapozott meg.”

Új, „ideiglenes főparancsnoki” működésének értékelése kapcsán megjegyezhető az is, hogy az itáliai francia csapatok főparancsnoka ekkor már ismét Bonaparte tábornok volt, akinek a győzelmei erőket vontak el a németországi frontokról, és összekuszáltak az egyébként csak vázlatos osztrák hadművelési terveket. Kray mentségére szolgáljon, hogy az állandó visszavonulások ellenére is megőrizte hadseregét a szétveréstől, és Ulmnál egy hónapig fel tudta tartóztatni a franciák előrenyomulását. 1800. augusztus 29-én kapta kézhez az uralkodói határozatot, hogy adja át a főparancsnokságot Vincenz Kollowratnak, és Bécs érintése nélkül utazzon Magyarországra.

A nyugállományba helyezett Kray Pál számára keserű elégtétel lehetett, hogy utóda, János főherceg december 3-án katasztrofális vereséget szenvedett Hohenlindennél, s két hét múlva a Moreau tábornok vezette francia sereg nyolcvan kilométerre közelítette meg Bécset.

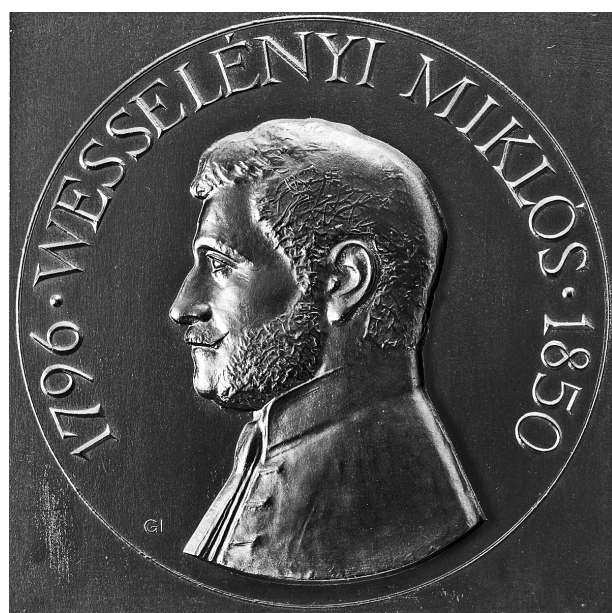
Kray Pál életének hátralévő éveit családja jövőjének megalapozására fordíthatta. 1790 júliusában a hétéves háborúban és a török háborúban szerzett érdemeiért *freiherr*i címet kapott Krajovai előnévvel. Mivel kérvényét elfogadták, címét kiterjesztették a Magyar Korona országaira, s 1792 augusztusában kiállították neki a magyar bárói diplomát, amelyhez címer

is tartozott. A címhez birtokot is sikerült vásárolnia. 1800 elején, mielőtt a rajnai hadszíntérre utazott volna, közölték vele, hogy a 186 ezer forintot érő Bács megyei Topolya kincstári uradalmat megvásárolhatja 86 ezer forintért.

Krajovai és topolyai báró Kray Pál 1800 őszen látott hozzá tizenkét szobás kúriája megépítéséhez. 1802 tavaszán mint magyar mágnás meghívást kapott a pozsonyi országgyűlésre, ahol találkozhatott uralkodójával, Ferencel. Kray szerint az uralkodó visszasírta őt a hohlenlindenai megsemmisítő vereség után. Az országgyűlés munkálataiban nem vett részt. 1804. január 19-én Pesten halt meg, s holttestét a Belvárosi Plébániatemplomban helyezték el. Márvány síremléke ma is ott található.

Lázár Balázs erénye kutatói szenvedéllyel ötvözött történészi alaposága mellett az is, hogy az egymást követő háborúkban, hadjáratokban a sodró, sokféle elágazó eseményeket áttekinthetően tudja bemutatni, jó ritmusban képes egy-egy idézettel, lábjegyzetes kitérővel a történeteket és azok hőseit színesíteni, a hangsúlyos tetteket, cselekedeteket, markáns jellemvonásokat felnagyítani. Ezzel érheti el azt, hogy az olvasó nem merül el az adatok örvényében, sodrában, hanem elgondolkodik a sok tanulsággal szolgáló eseményfüzére, hősei mozgó arcképcsarnokán: a történelmen.

Kovács István

Gergely István: Wesselényi Miklós, 1980 (Dévai-gyűjtemény)